

Лісовський А. М. Методичні проблеми літературно естетичної компетентності викладання літератури в школі // Методичний пошук. Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. – Житомир, 2013. – № 11. – С. 16-19.

А. Лісовський,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дидактичної лінгвістики
та літературознавства

Методичні проблеми літературно-естетичної компетентності викладання літератури в школі

Розвиток освіти завжди обумовлений потребами життя і розвитку суспільства.

На формування воїна було спрямоване спартанське виховання. З виникненням промислового виробництва з'явилась потреба у грамотних людях, здатних освоювати технологічні процеси і керувати машинами. Цим була покликана до життя класно-урочна система Я. А. Коменського, яка існує і нині, вдосконалюючись і наповнюючись новим змістом.

У наші дні особливо зростає роль освіти у розвитку кожної країни, в забезпеченні її майбутнього. Зростає роль постійного підвищення освітнього рівня всього населення [3, с. 12].

Зростають і вимоги до якості освіти.

Так, уже 70-80 рр. минулого століття перед школою постало завдання не просто озброювати учнів знаннями, а навчати їх мислити, самостійно здобувати і використовувати знання.

Сьогодні став актуальним компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу, який увібрав у себе все те позитивне, що було досягнуто освітньо-методичною думкою в минулому і стало базою для нового творчого поступу освіти в цілому і вивчення конкретних навчальних предметів, у тому числі мови та літератури, дальшого вдосконалення методики їх викладання.

У цьому підході розрізняють два близькі поняття, на що необхідно звернути увагу:

- компетенцію розглядають як деяку відчужену, наперед задану вимогу до освітньої підготовки учня;
- а компетентність – як особисту якість, володіння певною компетенцією, що має стати нормою освітньої підготовки.

Відтак, компетентнісний підхід до навчально-виховного процесу передбачає формування здатності діяти в ситуації невизначеності при вирішенні актуальних для учнів проблем [1, с. 56].

Умовами для компетентнісного підходу, за визначенням Ради Європи, є «ключові компетенції», які включають: розвиток креативності, когнітивних, організаційно-діяльнісних, комунікативних та світоглядних якостей [1, с. 57].

Розвиток ключових компетентностей нерозривно пов'язаний із формуванням компетентностей предметних.

Для викладання літератури – це оволодіння компетенціями, необхідними для розуміння літератури як мистецтва слова, сприймання художнього твору в його художньо-естетичній цілісності, в єдності логічного та емоційного пізнання, розвитку творчого мислення у процесі спілкування з образним світом твору, розуміння мови деталей і ситуацій, тексту і підтексту твору.

Саме оволодіння цими предметними компетенціями виступає як умова забезпечення розвитку і формування ключових компетенцій у процесі вивчення літератури.

Перш за все, необхідне розуміння художнього образу в літературі як втілення відкритих автором духовних сутностей людського життя і його ролі в бутті окремої людини, нації і людства в цілому.

Гамлет, Отелло, Дон Кіхот стали світовими образами, що виражають важливі моменти людських доль і випробовування людини в трагічних обставинах життя.

Учень, який вивчає літературу, відкриває в образах «Лісової пісні» Лесі Українки сувору правду відповідальності за свій вибір і розплати за зраду духовних прагнень серця.

На заняттях з літератури до нього прийдуть образи, які розкривають радощі і тривоги людини – незалежно від того, чи це література українська, англійська чи американська. Доля Федька-халамидника, Тома Сойєра, Климка, героїв творів Зам'ятина, Дж. Оруела, І. Багряного збагатять духовний світ учня досвідом переживань і розуміння складних і суворих явищ, які відбуваються у світі людей у певні історичні відрізки людського шляху.

Це пізнання формуватиме ті інтелектуальні і психологічні його особливості, які будуть джерелом його компетентнісних дій там, де потрібна воля, розуміння людей, здатність духовного вибору.

Але для цього потрібне сприйняття твору у його художньо-естетичній цілісності, коли смисл цілого як єдиного естетичного організму значить більше, ніж сума змістів частин, із яких складається ціле.

Найпростіше це можна проілюструвати на прикладі прислів'я. Так, «суха ложка рот дере» - речення, що своїм буквальним змістом передає висновок елементарного побутового досвіду. А в словах Возного у п'єсі І. П. Котляревського «Наталка-Полтавка» у переробленій пісні Г. С. Сковороди «Всякому городу нрав і права»

згадане прислів'я виступає як вираження філософії хижацтва і хабарництва. Такий смисл воно має і в мові здирників усіх часів. А отже, зміст граматично об'єднаних слів стає формою вираження іншого змісту, що є його підтекстом і втілює наміри, задум автора.

Як правило, цілісний смисл прислів'я і приказки усвідомлюють усі, хто володіє відповідною мовою. Проте буває, що узагальнюючий смисл твору читачам відкривається не завжди. Це залежить від їх духовного досвіду, психологічних установок тощо. Так, в образі Дон Кіхота бачили і сатиру на лицарські романи, і висміювання певних традицій і лише з часом прийшло розуміння високої гуманістичної суті, яку втілював у ньому автор.

А образ «легкого дихання» в однойменній новелі І. Буніна про долю гімназистки Олі Мещерської у цілісності твору сповнений такого глибокого смислу, що для розкриття його Л. С. Виготському довелося написати роботу, яка своїм розміром майже така ж, як і твір, що його аналізує психолог-літературознавець.

Говорячи про збагачуючу, перетворюючу, духовно-творчу силу мислительного образу, не можна не згадати нарис Гліба Успенського «Випрямила», герой якого – змучений життям, постійними невдачами і негараздами, коли вже і жити не хотілося, потрапляє в Лувр і там бачить статую Венери Мілоської. І йому в її образі відкривається та велична висока суть, що підносить душу над всіма прикрощами і невдачами, і він стає іншою людиною, бачить у собі ті сили, які допомагають йому поглянути на прикрощі і негаразди життя з висоти своєї людської сутності, – і піднятися над ними.

Якщо йти тільки за буквальним змістом слів і речень тексту, то тієї великої, перетворюючої сили мистецтва, яка переродила душу героя, можна й не помітити, – вона в підтексті, у задумі, у намірі автора. А отже, проникнення в глибину твору потребує сприйняти не тільки текст, а й підтекст твору, – те, заради чого написано твір і що перетворює текст у художній твір. І тоді стає зрозумілим твердження, яке на перший погляд здається парадоксальним: текст і твір – це не одне й те саме; твір більший від тексту [2, с. 8].

Проте буває, що вся робота на уроці спрямовується саме на осмислення буквального змісту тексту, вчинків, подій, без проникнення у той смисл, для вираження якого автор саме й зображує певні події, вчинки героїв, деталі і т. д.

А тому загальний висновок з наведених міркувань передбачає, що компетентність у викладанні літератури потребує високої літературознавчої і психолого-педагогічної компетенції вчителя-словесника, його здатності до творчого використання сучасних досягнень системи наук, на основі яких ґрунтується розуміння і вивчення літератури в школі.

Використана література:

1. А. Г. Богосвятська. Методика компетентнісного викладання на уроках літератури. – Зарубіжна література в школах України. – 2012. – №7-8. – с. 56-63.
2. М. М. Гиршиман. Литературное произведение: теория и практика анализа. – М.: Высшая школа, 1991. – 160 с.
3. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К.: Вища школа. – 2005. – 239 с.